

Küresel Salgın Sonrası Sağlık Turizminin Geleceği ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar

Pof. Dr. Mustafa Solak
Prof. Dr. Muzaffer Şeker

Prof. Dr. Mustafa Solak

Prof. Dr. Mustafa Solak, 1980 yılında Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Genetik Kürsüsü'ne araştırma görevlisi olarak atandı ve 1985 yılında aynı kürsüde doktora eğitimini tamamladı. Dr. Mustafa Solak, Temmuz 1999'da Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne profesör olarak göreve başladı. Dr. Solak 15 Mart 2011 tarihinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü'ne atandı, 2012 yılında ise TÜBA Asli Üyesi seçildi. Aynı zamanda TÜBA Akademi Konseyi üyesi olan Dr. Mustafa Solak'ın alanında özgün kitap bölümleri, ulusal ve uluslararası dergilerde çok sayıda makalesi ile ulusal ve uluslararası kongre ve toplantılarda sunulan birçok bildirisi bulunmaktadır. Dr. Solak, halen Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Mustafa Solak

Prof. Dr. Mustafa Solak was appointed as research assistant for the Anatolian University Medical Faculty Medical Genetics Professorship in 1980 and in 1985 he completed his doctorate. He started as a professor in the Afyon Kocatepe University Medical Faculty in 1999. Dr. Mustafa Solak was appointed as the rector to Afyon Kocatepe University in 2011, and he was elected as TÜBA Principal Member in 2012. Dr. Solak, TÜBA Academy Council member, has a lot of book chapters, articles in national and international journals, presentations various national and international congress and meetings. Dr. Solak currently works as a faculty member at Afyonkarahisar Health Sciences University.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker 1995 yılında İngiltere'de Leicester Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde İnsan Anatomisi üzerine doktora derecesi aldı. 2000 yılında doçent, 2006 yılında da profesör oldu. Birleşik Arap Emirlikleri'nde iki yıl öğretim görevlisi olarak çalıştı. Dr. Şeker, Aralık 2010 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne kurucu rektör olarak atandı. Halen aynı üniversitede dersler vermeye devam eden Dr. Şeker, ulusal ve uluslararası birçok akademik organizasyonda ve sivil toplum kuruluşlarında görev almıştır.

Prof. Muzaffer Şeker

TÜBA President, Prof. Muzaffer Şeker received his PhD in Human Anatomy at Leicester University, Faculty of Medicine in England. In 2000, he became an associate professor and in 2006, he became a full professor. He worked as an instructor in the United Arab Emirates for two years. Dr. Şeker was appointed as founding-rector of Necmettin Erbakan University in 2018. TÜBA President Dr. Şeker, who currently also teaches at the same university, has been a member in many national and international academic organizations and non-governmental organizations.

Küresel Salgın Sonrası Sağlık Turizminin Geleceği ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar

Prof. Dr. Mustafa Solak
Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi
msolak[at]aku.edu.tr

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
Türkiye Bilimler Akademisi
mseker[at]tuba.gov.tr

Özet

Turizm sektörünün içerisinde tanımlansa da sağlık sektörünün önemli bir fonksiyonu olarak Türkiye açısından yükselen bir seyir ortaya koyan sağlık turizmi son yıllarda ciddi bir ekonomik gelişme göstermektedir. Bu alanda mevzuat düzenlemeleri, altyapı çalışmaları ve strateji belirlemeleri konusundaki adımlar tamamlanmış ve sektörel teşvikler çerçevesinde ciddi bir ivme şekillenmiştir. Bu çalışmada küresel salgın sonrası sağlık sektörünün sağlık turizmine yönelik beklentileri, sektörel risk ve fırsatlar analiz edilmektedir.

Çalışmada, güçlü bir sağlık eğitimi, nitelikli bir altyapı ve deneyimli sağlık hizmet kadrosuna sahip olan Türkiye'nin bu alanda uluslararası sağlık turizmi gelirlerinden aldığı payın artırılması ve sürdürülebilir bir sağlık turizmi politikası konusunda değerlendirmelere yer verilmektedir. Ulusal ve uluslararası mevzuatlar ve milletlerarası özel anlaşmalar çerçevesinde sigortacılık sisteminin de etkileşim içinde olduğu sağlık turizmi lojistik yan hizmet alanları ile beraber ekonomide önemli bir sektörel pay oluşturmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin COVID-19 küresel salgınıyla gerçekleştirilen mücadele sürecinin başarısının sağlık turizmine etkisi analiz edilmektedir. Bu konuda devlet ve özel sektör katkı ve paylarının bir değerlendirmesi de yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

sağlık turizmi, COVID-19, post-pandemik dönemde turizmin geleceği

The Future of Health Tourism after Global Outbreak and Opportunities of Turkey

Abstract

Although it is defined within the tourism sector, health tourism, as an important function of the health sector, showing a rising trend for Turkey, indicates a serious economic development in recent years. Steps on legislative arrangements, infrastructural works and strategy determination have been completed in this area and a serious momentum has been shaped within the framework of sectoral incentives. In this study, the expectations, sectoral risks and opportunities of the health sector for health tourism after the pandemic are analyzed.

There are also evaluations on increasing the share of health tourism income and sustainable health tourism policy of Turkey that has strong health education, qualified infrastructure and experienced healthcare staff. Health tourism, in which the insurance system also interacts within the framework of national and international regulations and international agreements, constitutes an important sectoral share in the economy along with the logistics peripheral service areas. At the same time, the effects of the successful fighting process against to COVID-19 on health tourism are analyzed. In this regard, an evaluation on the contributions and shares of state and private sector is also made.

Keywords

health tourism, COVID-19, the future of tourism in the post-pandemic period

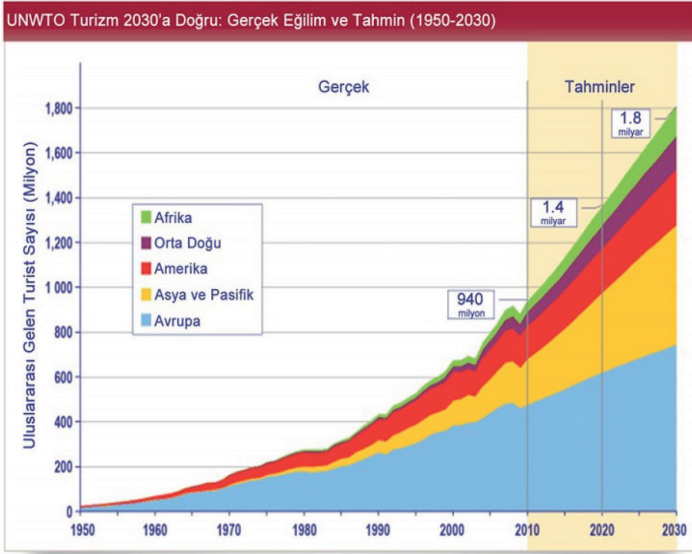
Giriş

Turizm, Türkiye'nin önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Doğası gereği birçok etkileşim alanı ve kırılganlığı olan sektörün COVID-19 küresel salgınından en çok olumsuz etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Ulusal ve uluslararası hareketliliğin en aza indiği pandemi ile mücadele sürecinin sona ermesini takiben seyahatlere yönelik kısıtların ortadan kalkması ve bireylerin psikolojik zihinsel algısının değişimi zaman alacaktır. Özellikle bireylerin güvenli seyahat ve tatil taleplerini karşılayacak sektörel gelişmelerin ve yeni regülasyonların uygulamaya geçmesini zamana bağlı olumsuz bir fetret devrini oluşturacağı beklenmektedir.

Turizm, farklı alanlarda istihdam yaratan, birçok sektörü kapsayan, çevreyi, doğayı ve kültürel varlıkları tanıtır koruyarak insanların kültürel bir iletişim dili ile bölgesel ekonomik potansiyel oluşturmayı sağlayan cari açığı azaltılmasına da katkı sunan önemli uluslararası etkileşimli ticari bir faaliyet türüdür. Ülkeler, dünyanın farklı bölgelerinden, insanları çeken cazibe unsurları ile farklı turizm destinasyonları oluşturulmakta, böylece kendi vatandaşlarını dünya insanlarıyla buluşturmakta ve vizyonunu geliştirmektedir.

Turizm öncelikli ülkeler açısından Gayri Safi Milli Hasılanın %9'una kadar ulaşan ekonomik bir potansiyel oluşturabilmekte ve bu tür ülkelerde esnek istihdam fırsatı sağlaması nedeniyle istihdamda %10'luk bir pay sağlamaktadır. Dünya ihracatının %9'unu turizm sektörü oluşturmaktadır. Küresel turizm endüstrisinde 3,2 trilyon dolarlık bir pazar kapasitesinden bahsedilmektedir. Ayrıca genel olarak dünya ekonomisindeki gelişme ve ilerlemeler turizm faaliyetlerine katılan insan sayısında artış öngörmektedir. Bugün pazarda gelişmekte olan ülkelerin payı %30 iken, 2030 yılında bu payın %57 dolayında olması beklenmektedir. Grafik 1'de dünyadaki uluslararası turist sayısının yıllara ve bölgelere göre artış projeksiyonu görülmektedir.

Grafik 1. Bölgelere göre uluslararası turist sayısı projeksiyonu

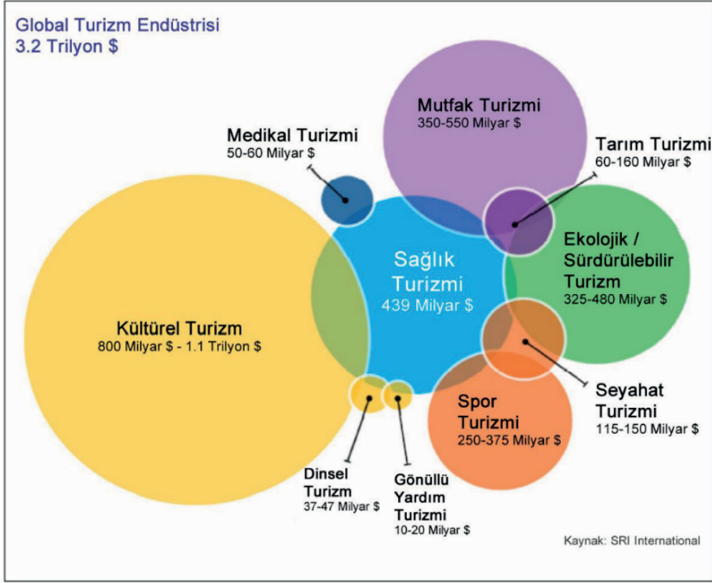

Kaynak: UNWTO, 2015

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) 2020 yılında yayımladığı World Tourism Barometer raporuna göre 2019 yılında uluslararası turist sayısı %3,8 artışla 1,5 milyar seviyesinde gerçekleşmiştir. Uluslararası turizm 2017 yılında %7, 2018 yılında ise %6 oranında büyüme kaydetmiştir. Özellikle Avrupa için ekonomik ilişkiler açısından Brexit'in ortaya çıkardığı belirsizlik durumunu takiben COVID-19 salgını ile mücadele sürecinde Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadığı hayal kırıklığı ile tüm dünyada artan jeopolitik ve ticari gerilimlere bağlı olarak dünya ekonomisindeki yavaşlama seyri tüm sektörleri etkilemektedir. Bundan dünya turizminin de olumsuz etkileneceği rapor edilmektedir. Bu olaylar, 2019 yılında gerçekleşen %3,8 büyüme hızının önceki yılların gerisinde kalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler göz önüne alındığında COVID-19 salgınının turizm sektöründeki yıkıcı etkisinin daha fazla olacağı öngörülmektedir. Bu konuda sağlık turizmi ve bilimsel kongre turizmi ile uluslararası öğrenci odaklı eğitim faaliyetinin turizm sektörünü canlandırma fonksiyonu görebileceği düşünülmektedir.

Küresel turizmin alt sektörler dağılımına bakıldığında, ilk sırayı kültürel turizm alırken ikinci sırayı sağlık turizmi almaktadır. Şekil 1'de görüleceği üzere sağlık turizmi, global turizm endüstrisi içerisinde önemli bir paya sahiptir. Sağlık hizmet pazarının büyüklüğü ve kazandırdığı yüksek gelir, sağlık turizminin oluşmasını ve hızla gelişmesini sağlamıştır.

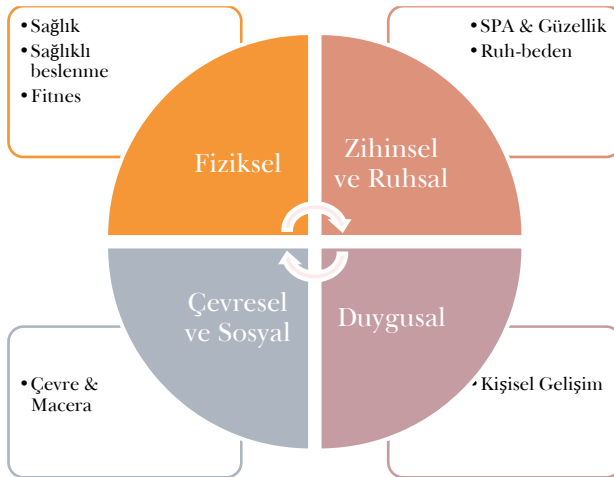
Şekil 1. Küresel Turizmin Alanlara Göre Dağılımı

Kaynak: Global Wellness Institute (2015)

Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımı içerisinde bireyin fiziksel, zihinsel, ruhsal, sosyal, duygusal, çevresel anlamda sağlıklı olmasına katkıda bulunacak tüm turizm alternatiflerinin sağlık turizminin kapsamında değerlendirilmesi önemli olduğu vurgulanmaktadır (Global Wellness Institute, 2018). Şekil 2'de görüleceği şekilde sağlık turizmi çok yönlü ve çok boyutlu bir kapsam çizmektedir.

Şekil 2. Başlıklara göre sağlık turizmi kapsamı

Kaynak: Global Wellness Institute (2018)

Sağlık Turizmi ve Türkiye'nin Potansiyeli

Tarih boyunca insanlar şifa bulmak için çeşitli yöntemler denemiştir. Yaşadığı bölgede iyileşme imkânı bulmadığında ise seyahat etmiştir. Örneğin İslam dünyasında darüşşifa ve kaplıca merkezleri İstanbul, Bursa ve Bağdat gibi şehirler çok uzak coğrafyalardan tedavi olmaya gelen insanları çekmiştir. Günümüzde ise gelişen teknolojik imkânlar ile seyahatin konforunun ve hızının artması daha fazla insanın sağlık amacıyla yer değiştirmesini kolaylaştırmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen uzun yıllar sağlık hizmeti amaçlı yolculuklar maddi durumu iyi olan insanların yapabileceği bir seyahatler olmuştur (Tontuş, 2017a)

Sağlık turizmi alanında yapılacak olan çalışmaların sağlık veya turizm sektörlerinin bireysel, bağımsız, kendi başlarına başarabilecekleri bir alan olmadığı için bu alanda her iki sektörün birlikte planlama, strateji belirleme ve altyapı ile insan gücü konusunda birikimlerini paylaşarak sinerji oluşturmalarının sektörel faydayı sağlayacağı gecikmeli de olsa anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak sağlık sektörü ile turizm sektörünün birlikte ortak uygulama alanı olarak sağlık turizmi politikaları ve mevzuatı geliştirilmiştir.

Turizm potansiyeli olan refah seviyesi yüksek ülkelerin iç turizm doygunluğunu takiben; ülkelerarası seyahatin ucuzlaması ve kolaylaşması, bilişim teknolojilerinin sunduğu araştırma fırsatları sonucu uluslararası alanda turizm sektörünün alternatiflerine ulaşma neticesinde kaliteli ve ucuz turizm alternatifleri bireyler tarafından tercih edilir olmuştur. Sağlık turizmi açısından ise hasta ve hasta yakınlarının güvenilir sağlık hizmeti sunucularına ulaşma ve sağlık hizmetini kaliteli ve ucuz, daha hızlı ve nitelikli hangi merkezlerde alabilecekleri yönünde bilinçli tercih yapabilecek düzeyde bilgiye erişim fırsatı doğmuştur. Sağlık sigortası kuruluşları hasta ve hasta yakınlarının taleplerini yukarıdaki talepler çerçevesinde farklı ülkelerden hizmet satın alımı yoluyla gerçekleştirmek için ekonomik sağlık turizmi alternatiflerini portföylerine almışlardır.

Türkiye, göreceli olarak ucuz ve kaliteli sağlık hizmetleri ile birçok ülke vatantaşının dikkatini çekmektedir. Ülkemizin hem dünyanın nüfus yoğunluğu hem de kişi başına geliri yüksek bölgelere yakınlığı, çok sayıda beş yıldızlı termal otellerin açılması, Termal Sağlık Turizminin, Dünya çapında son teknoloji ile tam donanımlı şehir hastaneleri, eğitim hastaneleri, üniversite hastaneleri, akredite özel hastaneleri ve bu hastanelerde verilen kaliteli sağlık hizmetleri ile de Medikal Turizmin gelişmesini sağlamış bulunmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin sunumunda fiziksel imkânları çok iyi, tam donanımlı ve ileri teknolojiye sahip tesisler ve kaliteli sağlık hizmeti sunan sağlık personeline sahip olmasıyla Türkiye sağlık ve termal sağlık turizmi pazarından daha büyük paylar almaya aday konumdadır. Kurumsal yapı ve genç iş gücü aynı zamanda ulaşım imkânları Türkiye'nin sağlık hizmetlerindeki gücünü ortaya koymaktadır (Tontuş, 2017b; 2017d). Şekil 3'te Türkiye'nin sağlık turizmi konusundaki GZFT analizi ortaya konulmuştur. Bu noktada fiyat avantajları, termal potansiyeli, kısa bekleme süreleri, tarihi ve kültürel miras zenginliği, dünya standartların üstüne bir şekilde sunulan kişiye özel sağlık hizmeti, Türkiye'yi sağlık turizminde ön plana çıkarmaktadır.

Şekil 3. Türkiye’de sağlık turizminin GZFT analizi

Kaynak: Tontuş, (2017d)

Türkiye’de turizmin 12 ay boyunca yapılabilir olması sağlık turizmine gelen hastaların aynı zamanda diğer turizm faaliyetlerine katılmasını sağlayan bir imkân sunmaktadır. Bu açıdan sağlık turizmi Türkiye için çok boyutlu bir şekilde üzerinde durulup strateji üretilmesi gereken bir turizm şeklidir.

Sağlık Turizminin Çerçevesi

Sağlık turizminin genel çerçevesini ortaya koyarken buna ilişkin alt başlık kavramlarının açıklanmasında fayda vardır. Bunlar; sağlık turisti, sağlık turizmi, turistin sağlığı ve turizm sağlığıdır.

- 1. Sağlık Turisti:** Bireyin sağlığının korunması, geliştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla veya herhangi bir sebeple sağlık hizmeti almak için, seyahat edene *sağlık turisti*;
- 2. Sağlık Turizmi:** Sağlık turisti olarak veya sağlık hizmeti alacak olana yardımcı olmak üzere ikamet edilen yerden başka bir bölgeye veya ülkeye yapılan planlı ve en az 24 saatlik seyahate *sağlık turizmi*;
- 3. Turistin Sağlığı:** İkamet edilen yerden başka bir ülkeye seyahat amaçlı giden turistlerin seyahat halindeyken acil veya plansız sağlık hizmeti almak zorunda kalmasına *turistin sağlığı*;
- 4. Turizm Sağlığı:** Turistin konakladığı ve gezdiği çevrelerin sağlığı, bu yerlerin sağlıklı olması, turistin çevreye, çevrenin turiste sağlık açısından etkisine yönelik sağlık tedbirleri *turizm sağlığı* olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomiye olumlu etkileri açık olan sağlık turizminin genel olarak faydaları şu şekilde sıralanabilir. Öncelikle yabancı turistlerden sağlanan gelirlerin ülkelere ekonomik katkısı vardır. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere bir nevi kaynak transferi sağlayabilir. Turizm ülkeler arası bilgi paylaşımını ve iş birliklerini sağlayan etkenlerden birisidir. Sağlık turizmi, diğer tıbbî ticaret konusunda fırsatlar oluşturabilir (Özer ve Songur, 2012, s. 73-74). Bu anlamda sağlık turizminin ekonomi ile çok geniş bir etkileşimi bulunmaktadır.

Artan yaşlılık, maliyet farklılıkları, teknoloji ve ulaşımdaki gelişmeler, kaliteli ağ, artan sağlık harcamaları, yasal düzenlemeler, akredite sağlık örgütleri, kaliteli insan kaynağı, sağlığın küreselleşmesi ve doğal termal kaynaklar sağlık turizminin etken faktörleri olarak sıralanmaktadır (Tontuş, 2017b). Bu etken faktörler Türkiye'nin sağlık turizmindeki avantajlarını da ön plana çıkarmaktadır. Zira gelişmiş olan ülkelerdeki artan yaşlılık ve döviz kuru gibi değişkenler ile oluşan maliyet avantajı Türkiye'nin önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'nın sağlık turizmi üst kuruluşu oluşturarak bu konudaki girişimleri hukuki ve ekonomik destekleme ve standardize etme yönündeki çalışmaları ortaya çıkmış, günümüzde ise TÜSEB ve TÜSEB altında kurulan şirketleşme ile organizasyonlar kurulmuştur. Ayrıca SATURK başta olmak üzere, ilgili birlik ve dernekler, Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ) çeşitli yayımlar ile sağlık turizminin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Sağlık turizminde Hindistan, Tayland, Singapur, ABD, Malezya, Almanya, Meksika, Güney Afrika, Brezilya ve Kosta Rika, medikal turizmde; Panama, Brezilya, Malezya, Kosta Rika, Hindistan, termal turizmde; Hindistan, Türkiye, Malezya ve SPA turizmde; Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Bali, Maldivler ise wellness turizmde öne çıkan ülkelerdir. Özellikle Hindistan medikal turizmin merkezi olarak kabul edilmektedir (Özer ve Songur, 2012, s. 74-75). Türkiye'nin bu anlamda medikal turizm, termal turizm ve wellness turizmde de gelişme imkânı vardır.

Dünya nüfusunun artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, yaşlı nüfusun oransal olarak artması, çeşitli ülkelerde sağlık hizmeti maliyetlerinin yükselmesi bireyleri daha kaliteli ve görece ucuz hizmet alabilecekleri ülkelere yöneltmiştir (BAKA, 2011). Bu bağlamda Türkiye, sağlık hizmetlerinin sunumunda; insan kaynağı kalitesi, ekonomik bedeli ve ileri teknoloji kullanımı ve uluslararası standartların uygulanmasıyla bölgesinde gerçek bir sağlık üssü haline gelmiştir. Son yıllarda başta çevre ülkeler olmak üzere Orta Asya, Orta Doğu, Afrika ülkeleri ve birçok Avrupa ülkelerinden hatta ABD'den binlerce hasta tedavi olmak için ülkemize gelmektedir. Türkiye sağlık turizmi ile bölgenin sağlık merkezi olma yolunda güçlü bir ülke konumundadır.

Sağlık Turizminin Nedenleri

Sağlık turizmini tetikleyen, ihtiyacı belirleyen birçok etken bulunmaktadır. Bunlar Tontuş (2015) tarafından aşağıdaki ana başlıklar ile sıralanmıştır:

- Uzun süren hasta bekleme listelerinden kurtulmak
- Daha kaliteli, daha ucuza, daha kısa zamanda sağlık hizmeti almak
- Yüksek sağlık teknolojiye ulaşabilmek
- Kronik hastaların, yaşlıların veya engellilerin başka ortamlara gitme ve tedavi olma istekleri
- Uyuşturucu ve farklı bağımlılıkları olan kişilerin farklı veya daha uygun ortamlarda olma isteği
- Tedavi olmanın yani sıra gezme ve kültür ziyaretlerinde bulunma isteği
- Kişinin hayata tutunma ve yaşam isteği
- Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun ve kronik hastalıkların oranının artması
- Hastanın kendi ülkesinde hizmete ulaşımı diğer ülkelerden daha zor olması
- Nadir hastalıklar için kaliteli sağlık bakım hizmetini, diğer ülkede daha uygun imkanlarla alabilmesi
- Hasta bireyin tatilde ya da iş seyahatindeyken sağlık bakımına ihtiyaç duyması
- Yaşadıkları kendi ülkelerinde sağlık imkânlarından yararlanabilecekleri yeterli sağlık kurumlarının olmaması ile iletişim ve ulaşımın çok gelişmesidir.

Türkiye'nin sağlık turizminin geliştirilmesi için yukarıda sıralanan nedenleri iyi analiz etmektedir. Son yaşanan küresel salgından sonra bu nedenler arasında Türkiye özelinde başarılı sağlık ve kriz yönetimi başlığı da eklenebilir. Bu süreçte Türkiye'nin sahip olduğu olumlu imajı sağlık turizminde merkez olma yönünde kullanması gerekmektedir.

Sağlık turizmi kapsamında hizmet almak isteyenlerin tercih nedenleri incelendiğinde, sağlık turizminde ülke ve yer tercihinde bazı etkenlerin önemli rolü olduğu görülmektedir. Bu etkenler; yeni teknoloji, bakım kalitesi, ödeme kapasitesi, erişebilme imkânı, uygunluk, güvenlik, turizm unsuru, mahremiyet ve artı imkanlar diye özetlenebilir. Tercih açısından Türkiye bu özelliklerin hepsini taşımaktadır.

Şekil 4. Sağlık turizminin etki eden faktörler ile büyümesi

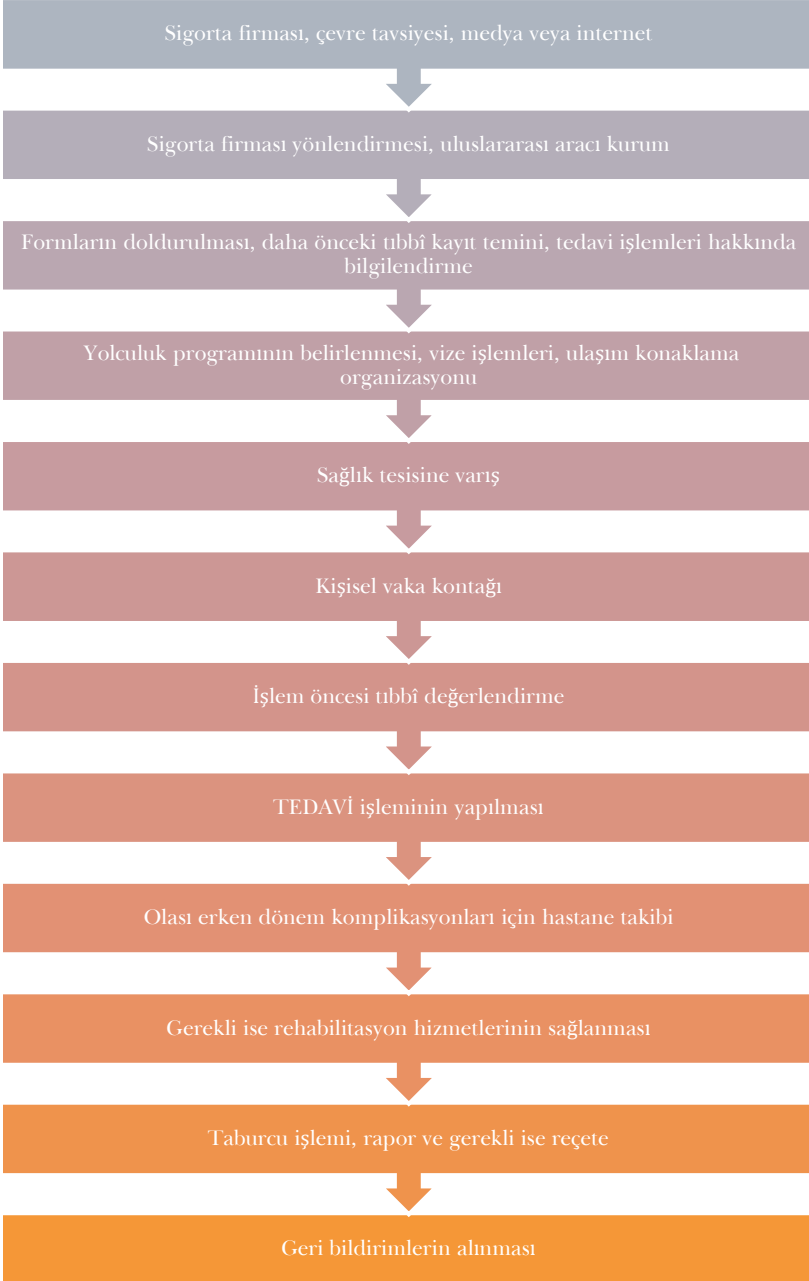
Kaynak: Tontuş (2017c)

Her ne kadar önemli bir gelişme potansiyeli bulunsa da sağlık sigorta haklarının sınır ötesi transferi sorunu, sağlık hizmeti sunan profesyonel bireylerin denklik sorunu, postoperatif bakım ve komplikasyonların yönetimi sorunları, malpraktis yasalarındaki asimetri ve karışıklıklar, hasta kayıtlarının her yerde aynı standartta dijital olarak tutulamaması veyahut transfer edilememesi, sınır ötesi seyahat sorunları, iletişim dili sorunlarının, kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar sağlık turizminin gelişmesi engelleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tontuş, 2017c). Fakat bu sorunlar doğru strateji ve politikalar ile üstesinden gelinebilecek niteliktedir.

Sağlık Turizmi Çeşitleri

Sağlık turizmi ile ilgili bazı kaynaklar sağlık turizmini medikal turizm ve termal sağlık ve SPA & wellness turizmi olarak iki grupta ele alırken (Pollock & Williams, 2000; Polat, 2008) diğer bazı kaynaklarda ise sağlık turizmi medikal turizm, ileri yaş ve engelli turizmi, termal sağlık ve SPA & wellness turizmi olarak üç başlıkta incelenmektedir (Tontuş, 2017b). Çeşitli şekilleri olan sağlık turizminde genel işleyiş süreci Şekil 5'te özetlenmiştir. Bu sürece kimi zaman hastaların turistik konaklaması da ayrıca eklenebilmektedir.

Şekil 5. Sağlık turizminde yaşanan süreç

Kaynak: Tontuş (2017c)

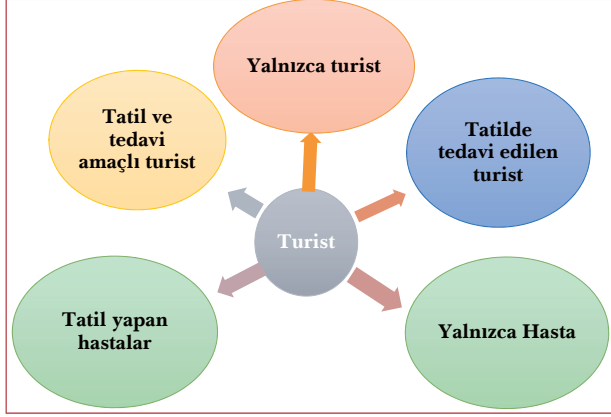
Sağlık Bakanlığı, sağlık turizmini; medikal turizm, ileri yaş ve engelli turizmi ile termal turizm çeşitlerini bünyesinde barındıran bir alternatif turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada yapılan analizlerde de Sağlık Bakanlığının bu sınıflandırması esas alınmıştır. Sağlık turizminin 3 grupta toplanmasının nedeni, ileri yaş ve engelli turizminin ülkeler için önemli bir ekonomik getiri sağlayan ve giderek gelişen bir turizm çeşidi haline gelmesidir. Bu turizm çeşitleri uluslararası turizm sektörü içinde ekonomik olarak önemli bir paya sahiptir. Son yıllarda ülkeler tarafından bu turizm çeşitlerine verilen önem artarak devlet politikalarında yer almış bulunmaktadır (Yıldız, 2017).

Medikal Turizm (Tıp Turizmi)

Medikal turizm, sağlık turizminin 3 önemli türünden birisi olup çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bu turizm, uluslararası hastaların tedavi, rehabilitasyon ve bakım amacıyla kendi ülkelerinden başka ülkelere giderek o ülkelerdeki sağlık kurumlarından hizmet alması şeklinde olan sağlık turizmi çeşididir. Daha çok ileri tedaviler (kardiyovasküler cerrahi, radyoterapi vb.) transplantasyon, infertilite, estetik cerrahi, göz, diş, diyaliz tedavileri vb. tedavileri içine alan bir sağlık turizmi çeşididir. Bir diğer tanımlamaya göre medikal turizm, bir ülkede yaşayan insanların tıbbi tanı, tedavi ve bakım konularında, kendi ülkesinde bulunan sağlık hizmetlerinden daha kaliteli bir hizmet almak veya kendi ülkesindeki sağlık maliyetlerinden daha ucuz sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için başka bir ülkeye seyahat ettikleri turizm çeşididir (Özsarı & Karatana, 2013). Cohen ise medikal turizm kavramını turistlerin amacı üzerinden değerlendirmiştir. Cohen'e göre sağlık turizminin yapıma amacına göre aşağıdaki 5 farklı turist grubu bulunmaktadır. Bunlar:

- Herhangi bir tıbbi tedavi aramadan yurt dışında sadece tatile çıkmış *turist*
- Yurt dışında tatil sırasında tıbbi tedaviye ihtiyacı olan turist
- Yurt dışında tıbbi tedavi turistik faaliyetlerden aynı anda yararlanma niyetinde olan turist
- Yurt dışı tıbbi tedavi sırasında turistik faaliyetlerden de yararlanmak isteyen turist
- Sadece tıbbi tedavi almak için yurt dışında olan turist

Şekil 6. Sağlık Turizmi hareketlerinde Turizm Grupları

Medikal turizmde ülkelere göre tedavi ücretlerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Medikal turizmde tercihte etkili olan faktörler uygun fiyat, kaliteli sağlık hizmeti ve uzmanlıktır. Fiyat avantajı sağlayan ülkelerde Hindistan, kaliteli sağlık hizmeti sunan ülkelerde Singapur ve Almanya, alanında uzmanlaşmış sağlık hizmeti sunumunda; estetik cerrahi alanında Lübnan, göz tedavisinde ise Türkiye öne çıkmaktadır. Bu verileri değerlendirerek önümüzdeki süreçte sağlık turizminden önemli bir pay alabilmek için tıbbi uygulamalarda, tanı ve tedavide, fiyat belirlemelerinde güncel politikalar belirleyerek ülkemiz lehine iyi bir rekabet ortamı oluşturulmalıdır. Özellikle küresel salgın sürecinin ülkelere gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi yönünde bir ders verdiği dönemde Türkiye'nin küresel anlamda rekabet imkânının olduğu alanlara yapacağı yatırımların getirisini önümüzdeki dönemlerde daha fazla olacaktır.

Türkiye gelişen sağlık hizmetleri doğrultusunda hem genel olarak turist sayısını hem de medikal turizm için gelen turist sayısını giderek arttırmıştır. Turistin sağlığı kapsamında kamu ve özel hastanelerimizden hizmet alan bireyler ülkemizi ziyarete gelen ve ziyaret süresi içinde programlı veya program dışı ihtiyaç duyduğu anda sağlık hizmeti alanlar turistlerdir. Bu grup sağlık turizminde önemli bir paya sahip bulunmaktadır. O yüzden sağlık turizmi genel turizmden ayrı düşünülemez ve genel turizmle iç içedir. Bu durum sektör temsilcileri tarafından dikkatlice değerlendirilmelidir.

Sağlık turizminin başarılı ve verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan uluslararası hasta kayıt biriminin sağlık turizmi kapsamında sağlık hizmeti kamu ve özel tüm hastaneleri de içine alacak şekilde düzenlenmelidir. Çünkü gelecek dönem ile ilgili stratejilerin belirlenebilmesi için sağlıklı veri toplanması ve bu verilerin analiz edilmesi gerekmektedir. Küresel salgın sonrasında sağlık turizmi ile ilgili atılacak adımlar noktasında toplanan verilerin değerlendirilmesi, strateji ve politika oluştururken istifade edilmesi alınacak verimi arttıracaktır.

Yeri gelmişken önemli bir konunun daha kısa sürede çözüme kavuşturulması gerekmektedir. O da üniversite ve diğer kamu hastanelerine sağlık turisti getirecek aracı kuruluş, şirket ve tur operatörleri ile ilgilidir. Halen uluslararası sağlık turizmi kapsamında hasta getirilmesini organize eden tur şirketleri ve tur operatörleri kısaca aracı kuruluşlarına ilişkin yasal bir düzenleme olmadığından herhangi bir ödeme yapılamamaktadır. Bu durum sağlık turizmi kapsamında diğer ülkelerden gelecek hastaların transferinde aksamalara neden olmaktadır. Bu sorunun ortadan kalkması hastaların naklinin bir sistem içinde sürdürülmesi amacıyla tur şirketine, tur operatörü ve aracı kuruluşa hasta başına belli bir hizmet bedelinin ödenmesi için yasal düzenlemenin yapılması gelecek turist sayısına önemli katkı sağlayacaktır.

Sağlıkta Hizmetlerine Yeni Bir Boyut: USHAŞ A.Ş.

Ülkemizde sağlık turizmine yön vermek, bu alanda uluslararası ilişkilerde katkıda bulunmak, aracılık faaliyeti gösteren kuruluşlara yetki vermek, danışmanlık yapmak, aracılık faaliyetlerinde bulunmak, sağlık sisteminin tanıtımını yapmak, projeler yapmak ve uygulamak ilaç, tıbbî cihaz ve malzeme konularında yerleşme projesi kapsamında stratejik faaliyetlerde bulunarak cari açığı azaltıcı etki sağlamak amacıyla 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 03 Ağustos 2018 tarihli ve 30498 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Ek 2. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ) kurulmuştur (USHAŞ, 2020).

USHAŞ'ın görevleri beş maddede açıklanmaktadır. Bunlar:

1. Uluslararası sağlık hizmetleri alanında aracılık faaliyeti gösteren kurumlara yetki belgesi vermek.
2. Ülkemizin sağlık hizmetlerinin uluslararası tanıtımını yapmak, bu alandaki tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini koordine etmek, yönlendirmek ve desteklemek.
3. Uluslararası sağlık hizmetlerine ilişkin aracılık faaliyetlerinde bulunmak, verilen yetki çerçevesinde kamu ve özel sektör kuruluşları adına uluslararası sağlık hizmetlerine ilişkin sözleşme yapmak, yapılan sözleşmelerin yürütülmesine destek olmak.
4. Uluslararası sağlık hizmetlerine ilişkin bilgi alma başvurularına cevap vermek, şikâyetler ve anlaşmazlıkların çözümü için ilgili merciler nezdinde girişimlerde bulunmak, tarafların karşılaşılabilecekleri sorunları tespit ederek önleyici tedbirler almak.
5. Ülkemizin sağlık sisteminin tanıtımını yapmak, sağlık sistemleri, sağlık finansmanı ve kamu özel iş birliği modelleri konusunda uluslararası kişi ve kuruluşlara danışmanlık yapmak, bu alanlarda sistemlerin kurulması ve geliştirilmesine ilişkin yurt dışı talepleri karşılamak, projeler yapmak ve uygulamak şeklindedir.

Sağlık turizminde çok önemli görevler üstlenen USHAŞ'ın vizyonu ise:

- Sağlık hizmetleri ihracatında, kamu/özel sektör koordinasyonunda ülke içinde lider pozisyonu üstlenmek
- Türkiye'nin sağlık kapasitesinin, imkanlarının ve potansiyelinin yurtdışında etkin bir şekilde tanıtılmasını sağlayarak ülke imajını güçlendirmek
- Yurtdışına sunulan sağlık hizmetlerinin kalite ve standardının artırılması için strateji geliştirmek, katkı sağlamak
- Sağlık sistemi ve eğitimi ihracatında öncü rol üstlenmek olarak tanımlanmıştır.

Kuruluşundan bu yana Sağlık Bakanlığı adına USHAŞ tarafından yetki belgesi verilmiş sağlık tesisi ve aracı kuruluş sayısı Sağlık bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, 2019 verilerine göre aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 1. USHAŞ tarafından yetki belgesi verilmiş sağlık tesisi ve aracı kuruluş sayısı

Kuruluş	Sayı
Aracı Kuruluş Sayısı	57
Kamu Sağlık Tesisi	100
Kamu Üniversite Hastanesi	22
Özel Sağlık Tesisi	533
Vakıf Üniversite Hastanesi	20
Toplam Kuruluş Sayısı	731

Türkiye'de sağlık turizminde hizmet verecek belgeli kuruluşların küresel salgın sonrasında katma değeri yüksek sağlık turizmi sektöründe cari açığa azaltıcı etkide bulunmak üzere faaliyetlerini arttırmalarına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Hasta başına göre verilen gelirler hem medikal turizm hem de turist'in sağlığı açısından ayrıca kamu ve özel sektör yönüyle de farklılıklar arz etmektedir.

Türkiye'nin son dönemde medikal turizmindeki ilerlemesinin nedenleri arasında gelen sağlık turistlerine dünya standartlarında -hatta dünya standartlarının ilerisinde-, kaliteli tıbbi tanı ve tedavi, cerrahi uygulama ile tıbbi bakım hizmetleri verilmesi vardır. Türkiye'de çok iyi fiziksel yapı ve donanım, ileri teknolojiye sahip tıbbi cihaz ve araçlar ile kamu ve özel sağlık kuruluşlarında iyi yetişmiş alanında uzman ekipler tarafından sağlık turistlerine kaliteli, daha uygun fiyata en üst düzeyde sağlık hizmeti sunmaktadır. Türkiye bu kapasitesi ile bölgede sağlık alanında lider ülke konumundadır.

İleri Yaş ve Engelli Turizmi

İleri yaş ve engelli turizmi, yaşlı ve engellilerin bakım, rehabilitasyon ve medikal tedavilerinin bir arada olduğu sağlık turizmi çeşididir. Bu turizm ileri yaş turizmi, yaşlı bakımı hizmetleri, klinik otelde iyileştirme hizmetleri, engelliler için özel bakım ve gezi turları olarak kendini göstermektedir. Gelişen teknoloji ile beraber sağlık koşullarının iyileşmesi ve bu sayede insan ömrünün uzaması ile hastalıkların oranlarının azalmasından dolayı 65 ve daha yukarı yaştakilerin toplumdaki oranları yükselmesi ileri yaş turizminin müşteri yelpazesini genişletmiştir. Bu sayede dünyada etkin ve dinamik canlı bir yaşlı nüfus oluşmuştur. Bu yaş grubundaki bireylerin genellikle emekli olması da zaman boş zamanların çok olduğu bir potansiyel turizm kitlesi ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca zaman konusunda esneklik, mevsim dışında ucuz turizm alternatiflerinden ileri yaşlıların istifade edeceği bir imkân doğurmuştur (Gülen ve Demirci, 2011, s. 80; Soysal, 2017, s. 171). Bu imkân yıl boyu turizmin devam etmesini sağlamaktadır. Ayrıca yıl boyu istikrarlı ve sürekli bir turizm geliri sirkülasyonu da oluşmaktadır. Yaşlı nüfus oranındaki artış ile birlikte sağlık ve bakım hizmetlerine olan talepler ve ayrıca birçok ülkede toplam nüfus içerisindeki payı %10'u bulunan engelli bireylerin turizm, eğlence, gezi gibi birçok aktiviteye kendilerine yönelik düzenlemelerdeki yetersizlikler sonucu ileri yaş ve engelli turizm ihtiyacı doğmuştur.

Dünyada son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus yaşı ortalaması hızla arttığı bilinen bir gerçektir. Japonya ve Kuzey Avrupa'da yer alan gelişmiş ülkelerde doğum oranının azalması ve gelişen teknoloji ile birlikte birçok hastalığın tedavisinin bulunması, yaşam kalitesi standartlarının artması sonucu ortalama yaşam süresinin uzamış ve nüfusun yaş ortalaması artmıştır (Tontuş, 2017b). Artan yaş ortalaması ileri yaş turizmi için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Döviz kurunun yüksek olması ve sağlık hizmetleri kalitesi Türkiye'yi dünyada ileri yaş turizmi konusunda avantajlı bir konuma getirmektedir. Dünyada nüfus artışı yavaşlarken yaşam beklentisi artmakta, yaşlanma eğilimi sürmekte, 2015'te %8 olan yaşlı nüfus oranının 2050'de %16 olması beklenmektedir (SBB, 2019).

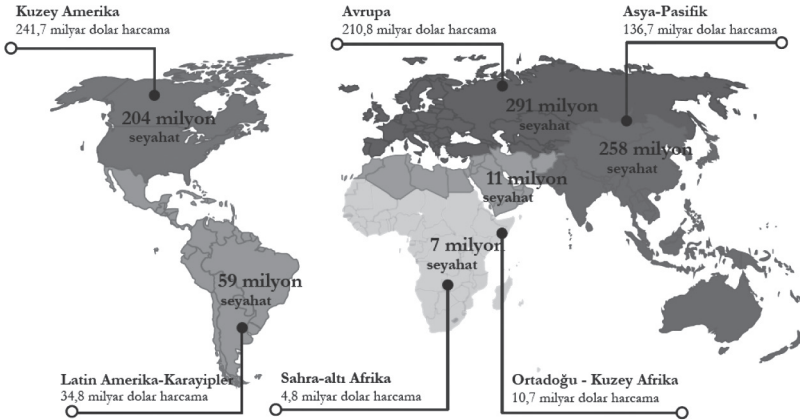
İleri yaş ve engelli turizmde; klinik oteller, rekreasyon alanları, tatil köyleri ve bakım evleri önemli yer tutar. İleri yaş turizmi etkinlikleri ve yaşlı bakım hizmetlerinde; klinik otelde rehabilitasyon hizmetleri ve engelliler için mesgulliyet terapileri özel bakım ve gezi turları gerçekleştirilmektedir. İleri yaş turizmi turizmin çeşitlendirilmesi açısından önemli ve potansiyeli olan bir alternatif turizm çeşidi olarak turizm çeşitleri arasında yerini almış bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara göre 2025 yılında AB ülkelerindeki 65 üstü nüfus 20 yaş altı nüfustan daha fazla olacağı belirtilmektedir. Bugün dünyada her yaşlı başına dört çalışabilen nüfus varken bu oran 2050 yılında ikinin altına düşmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, ileri yaş turizmi doğrudan engelli turizm ile bağlantılıdır, çünkü engellilik genellikle yaşlılarla doğrudan ilgilidir (Tontuş, 2017b).

Termal Sağlık Turizmi ve SPA & Wellness

Termal sağlık turizmi ve SPA & wellness, kaplıca suları ve/veya otelcilik hizmetleriyle birlikte medikal masaj, peloid gibi bazı tamamlayıcı tıp uygulamalarının yapıldığı sağlık turizmi çeşidi olarak tanımlanır. Termal sağlık turizmi, termomineral sıcak su banyosu, çamur banyosu gibi çeşitli yöntemlerin yanı sıra, iklim kürü, fizik tedavi ve rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesiyle yapılan kür tedavi uygulamaları olup, termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımını da kapsar. Genel olarak su ile sağlık hizmeti veren merkezler SPA olarak tanımlanmaktadır. Wellness ise Dünya Sağlık Örgütü'ne göre insanlarda hastalık veya zayıflığın tedavi edilmesinin yanında, onları fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak rahatlatan ve iyileştiren bir yöntemdir. Termal sağlık turizmi ve SPA & wellness bazı hastalıkların tedavi edilmesinin yanı sıra fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak rahatlatma amacıyla yapılmaktadır. Wellness turizmi, sağlık ve refahı teşvik etmek amacıyla fiziksel ve psikolojik faaliyetler yapılmasıdır Bu bakımdan bireylerin sağlıklarını geliştirmek veya korumak amacıyla kendilerini motive edecek yerlere yapılan seyahatlere ise wellness turizmi tanımı yapılmaktadır (Mueller & Kaufmann, 2001; Soysal, 2017, s. 171).

Dünyadaki wellness turizminin toplam payı 2017 tahminleri ışığında 639,4 milyar dolar olarak belirtilmektedir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı Avrupa en çok seyahat edilen bölge / Kıta olup 210,6 milyar dolarlık harcama ile ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye bu alandaki turizm gelirinde Avrupa'da 8. sıradadır (Global Wellness Institute, 2018).

Harita 1. Bölgelere göre wellness turizmi

Kaynak: Global Wellness Institute (2018)

3 ana başlıkta incelenen sağlık turizmi çeşitleri doğrultusunda sağlık hizmet kategorileri ve bunlardan faydalananların özellikleri Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Sağlık turizminde sunulan sağlık hizmetleri ve faydalanan turistlerin özellikleri

	Sağlığı geliştirmeye yönelik hizmetler	Tedaviye yönelik hizmetler	Rehabilitasyon hizmetleri
Hizmetten faydalananlar	<ul style="list-style-type: none"> - Orta ve üst düzey gelir grubu - Sağlıklı - Düşük sağlık riski - Bütün yaş grupları 	<ul style="list-style-type: none"> - Orta ve üst düzey gelir grubu - Seyahat edebilecek kadar sağlıklı - Değişken sağlık riski - Orta ve Üzeri yaş grubu 	<ul style="list-style-type: none"> - Üst düzey gelir grubu - Özel ihtiyaçlar - Düşükten orta düzeye doğru sağlık riski - Yaşlı - Madde bağımlısı
Sağlık hizmetlerinin kapasite gerekleri	<ul style="list-style-type: none"> - İyi bir temel sağlık hizmeti - Hastane hizmetleri için artan beklenti 	<ul style="list-style-type: none"> - Uzman hekim - Müdahalelerden destek tedavilere çok çeşitli ihtiyaçlar - Yüksek düzeyde teknoloji 	<ul style="list-style-type: none"> - Yüksek düzeyde teknoloji - Uzman hekim - Temel sağlık hizmetleri - Terapötik müdahaleler
Süre	<ul style="list-style-type: none"> - Değişken 	<ul style="list-style-type: none"> - Öngörülebilir - Kısa ve takibi mümkün 	<ul style="list-style-type: none"> - Uzun - Değişken

Kaynak: Özsan & Karatana (2013, s. 138)

Dünyada ve Türkiye’de Termal Sağlık Turizmi

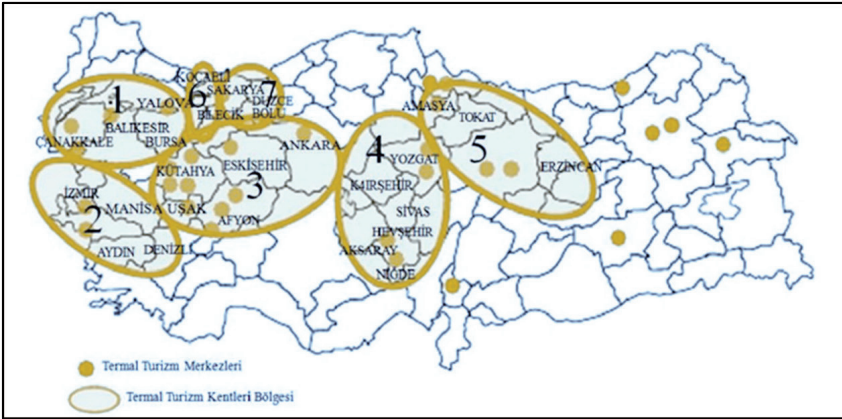
Günümüzde Termal Sağlık Turizmin bir doğal tedavi unsuru olan termal suların zindelik ve rekreasyon amaçlı olarak insanın hem kendisini yenilemesi ve hem de eğlence amacıyla kullanılması tüm dünyada çok önem kazanmıştır. Dünyada termal sağlık turizmi tesisleri olarak bilinen kaplıca, otel, kür merkezi ve kür klinikleri gibi merkezlere olan ilgi önceki dönemlere oranla giderek artmaktadır. Birçok hastalığın tedavisinin yanı sıra, iyi bir dinlenme ihtiyacıyla termal tesislere olan ilgi giderek artmakta, ayrıca dünyada hastalıkları doğal yöntemlerle iyileştirmek eğilimi de giderek ilgi görmektedir. Öte yandan dünya nüfusunun hızla yaşlanması, sağlıklı yaşlı nüfusa sunulan hizmetlerin çeşitliliğini arttırmaktadır. İnsanların değişik yerlerde tedavi olma istekleri ile tatil yaparken, dinlenirken tedavi olmayı tercih etmeleri de sağlık turizminin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Dünyada idari ve ticari karar alma merkezleri konumunda olan büyük kentlerde mutlaka büyük ölçekli termal merkezler ve SPA birimleri bulunmaktadır. Bu termal merkezler buldukları kentlerin turizmine büyük katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetleri maliyetinin yüksek olması ve yaşlı nüfusun fazlalığı yöneticileri ve sosyal güvenlik kuruluşlarını daha ucuz hizmet arayışına yöneltmekte Bu gerekçelerden hareketle, sosyal güvenlik kurumları ve özel sigorta şirketleri kaliteli tıbbî hizmet sunan ve coğrafik olarak yakın ülkelerle paket anlaşmalar yapmaktadır. Böylece termal sağlık

hizmetlerini daha düşük maliyetli ülkelerden karşılama yoluna gitmektedir. Türkiye gerek termal kapasitesi gerekse de rekabetçi fiyatları ile termal turizm konusunda oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Türkiye'nin termal ve SPA & wellness turizm potansiyeline bakıldığında; bulunduğu konum itibarıyla eski çağlardan beri bölgenin sağlık merkezi olmuştur. Termal kaplıcalar, tarihi şifahaneler, Türk hamamları Türkiye'de sağlık hizmetlerinin geleneksel örnekleridir. Bu kapsamda Türkiye, termal su kaynakları bakımından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'nin termal suları, hem debi ve sıcaklıkları hem de çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri ile Avrupa'daki termal sulardan daha üstün nitelikler taşımaktadır (Aydın, 2014, s. 23). Bu potansiyelin küresel salgın sonrası dönemde turizm gelirlerini artırılması ve turizmde gelir çeşitliliğinin sağlanması için değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaplıca tedavileri, tedavinin etkinliğinin artırılması, ağrının azaltılması veya yok edilmesi, var olan hareket kısıtlılığının açılması, maksimum eklem hareket açıklığının sağlanması, hastalığın tedavi edilmesi, var olan fonksiyonel kapasitenin korunması, eğer kayıp varsa fonksiyonel düzeyinin artırılması, günlük yaşam aktivitelerinde yeterliliğin sağlanması, sosyal yaşamdaki engelliliğin azaltılması ve yaşamın kolaylaştırılması amacıyla yapılmaktadır.

Harita 2. Türkiye'nin termal turizm bölgeleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007)

Özellikle sağlık yönetimi konusunda başarısını küresel salgın ile mücadele sürecinde ortaya koymanın verdiği avantaj ile Türkiye sağlık turizminin bir dalı olan termal sağlık ve termal turizmde elindeki doğal potansiyeli iyi kullanmak zorundadır. Termal sağlık turizmde öngörülen hedeflere ulaşabilmek için yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

- İyi eğitilmiş, donanımlı ve yetkin termal sağlık hizmeti sunucusu (Dr. hemşire, fizik tedavi uzmanı -fizyoterapist, turizm görevlisi vb.) yetiştirmek.

- Turizm alanında aktif eğitim programları ve güncellenmelerini sektör temsilcilerinin görüş ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlamak, açmak.
- Termal turizm alanında hizmet sunucularına dil eğitimi desteği sunmak ve bu yönde donanımlı dil laboratuvarları kurmak, hizmete açmak.
- Termal turizmle ilgili fuar ve toplantılara katılmak, koordine etmek, güç birliği oluşturarak fuar ve toplantılardan daha fazla yararlanmaya destek vermek.
- Ülkemizde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerden fuar, toplantı ve tanıtımlarda etkin biçimde yararlanmak.
- Termal turizmine yönelik bölgesel, ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve toplantılar tertip etmek ve yapılanlara katılmak.
- Belli dönemlerde eğitici sertifikasyon programları hazırlamak ve sektör çalışanlarına hizmet içi eğitim vermek,
- Termal turizmle ilgili çeşitli dillerde tanıtım ve eğitici yayımlar üretmek (kitap, bülten, tanıtım broşürü, dergi, eğitim rehberi gibi),
- Termal turizmi alanında faaliyet gösterecek sivil toplum kuruluşları kurmak ve/veya aktif olanlara destek vermek.
- Paydaşlar ile periyodik toplantı yoluyla durum değerlendirmeleri yapmak, sektör sorunlarının tespitine ve çözümüne katkıda bulunmak.
- Termal turizmle ilgili yenilikleri takip etmek için paydaşlar ve sektör temsilcileri ile birlikte yurt dışı seyahatleri koordine etmek ve/veya katılmak.

Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar

Yukarıda sıralanan yol haritası tüm sağlık turizmi alanlarına yönelik stratejileri belirlenmesi için de yol gösterici olacaktır. Ülkelerin ekonomilerinin oldukça hasar gördüğü salgın sürecinde, hizmet sektörünün en çok etkilenen sektörlerin başında geldiği açıktır. Hizmet sektörü içerisinde bu durumdan en çok etkilenen alanlardan birisi ise turizmdir. Türkiye'nin COVID-19 salgını yönetmedeki başarısı sağlık alanında önde gösterilen ülkelerden biri dünya kamuoyunda oldukça olumlu etki bırakmıştır. Salgın sonrası süreçte insanların kıs süreli endişelerden sıyrıldıktan sonra sosyalleşmek isteyecekleri bir dönemde Türkiye kurumsal başarısı ve doğal potansiyelini birleştirerek sağlık turizminde dünyada önde gelen ülkelerden birisi olabilir. Yeni dönemde izlenecek ekonomik yol haritasında sağlık turizmine daha geniş yer verilerek strateji ve politika geliştirme konusunda kamu ve özel sektör olmak üzere tüm paydaşlar ile istişare edilmelidir.

Türkiye sağlık turizminden daha fazla gelir elde etmede önemli fırsatlara sahiptir. Bunlar yeni teknoloji, kaliteli sağlık ve bakım hizmeti uygun ödeme maliyeti, erişebilme imkânı, güvenlik, turizm unsuru, mahremiyet ve yeni pazar imkânları şeklinde sayılabilir. Türkiye'de sağlık turizminde kalite düzeyine bakıldığında, dünyanın en iyi konumda olan ülkeleri içerisinde yer almaktadır. Özellikle

2003 yılında hayata geçirilen “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile Türkiye’deki, sağlık hizmetleri sunumunun daha etkili, verimli ve erişilebilir olması, çağdaş düzeyde ve nitelikli hale getirilmesi için birçok düzenleme yapılmıştır. Türkiye’nin tüm bölgelerine yapılan yeni hastane tesislerle aynı düzeyde sağlık hizmeti sunulur hale gelmiştir.

2010 yılında kurulan Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı ve 2018 yılında kurulan USHAŞ’ın göreve başlamasıyla Türkiye kurumsal olarak sağlık turizmi politikasını benimsediğini göstermektedir. Bununla birlikte, on birinci kalkınma planında, sürdürülebilir kalkınma planı dâhilinde turizm hizmetlerinin çeşitliliği ve niteliğinin artırılması kapsamında sağlık turizmi özelinde birçok plan ve politika yayımlanmıştır. Her şehre inşa edilen nitelikli kamu hastaneleri, özel sektörün sahip olduğu ileri teknoloji ile donanmış fiziksel yapısı, kaliteli sağlık personelle sahip akredite hastaneler, medikal turizm açısından elverişli şehirlerde beş yıldızlı oteller, sağlık turistlerine ekonomik ve kaliteli hizmet sunmaktadır. Türkiye dünya standartlarında eğitilmiş yabancı dil bilen sağlık personeli, yabancı hekim çalıştırma olanağı ile Avrupa ülkeleri ile kıyaslanabilmektedir.

Tüm bu yatırımlar göz önüne alındığında yeni dönemde Türkiye sağlık turizminde yeni pazar fırsatlarına sahiptir. Dünya sağlık turizminde maliyet avantajını, gezme fırsatını ve kaliteli teknolojik altyapı sunan Türkiye, uluslararası hastaların tercihlerinin başında gelmektedir. 2023 sağlık vizyonu ve hükümet programı ile sağlık alanında diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini sürdürmek ve Türkiye’yi bölgesinde cazibe merkezi haline getirmek ve sınır ötesi sağlık hizmetleri sunum kapasitesini artırmak hedeflenmektedir (Soysal, 2017, s. 175). Coğrafi konumu ile de erişilebilirlik avantajına sahip olan Türkiye, hava yolları konusunda yapılan yatırımlar ile de çoğu bölgeye doğrudan uçuşa sahip hale gelmiştir. Özellikle çevre ülkelerden her gün Türkiye’ye uçuş bulunmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında sağlık hizmetlerinden uçuş hizmetine kadar kapsamlı paketler ile yabancı turistlerin sayısı artırılabilir. Bunun için tüm kurumların iş birliği ve koordinasyon içerisinde olması gerekmektedir.

Sağlık turizmi kapsamında Türkiye’nin özellikle medikal turizmde bazı alanlarında ciddi üstünlüklere sahiptir. İç hastalıkları, ortopedi, göz hastalıkları, kadın hastalıkları ve doğum Türkiye’nin en sık uluslararası hasta kabul ettiği branşlardır. Bunların yanında diğer ülkelere göre yurt dışından en fazla göz ameliyatına yönelik hasta kabul edilen ülkenin Türkiye olduğunu vurgulamak gerekir. Göz hastalıklarında özellikle (*excimer laser* cerrahisi, ön kamera cerrahisi, retina cerrahisi, şaşılık cerrahisi gibi) üst uzmanlık dalları ülkemizde oldukça gelişmiştir. Göz ameliyatı için Türkiye’yi tercih eden turistlerin ülkede ortalama 45 gün kaldığı göz önüne alındığında medikal turizmin ne kadar önemli bir ekonomik fayda sağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca başta saç ekimi olmak üzere estetik cerrahi konularında medikal turizmde diğer ülkelere göre Türkiye’nin mukayeseli üstünlüğe sahip konumda olduğu ifade edilebilir (Soysal, 2017, s. 180). Ayrıca döviz kurundaki son durum Türkiye’yi sağlık hizmetlerinin maliyeti noktasında oldukça avantajlı ve rekabetçi bir konuma getirmiştir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Türkiye'nin dünyadaki sağlık turizmi pazarından hak ettiği payı alması, 2023 yılı hedefleri olarak belirlenen sağlık turizminde 2 milyon sağlık turistine, 20 milyar dolar gelire, termal sağlık turizminde 500 bin yatak, 15 milyon turist ve 750 milyon dolar gelire, dünyanın en önemli, Avrupa'nın ise birinci termal turizm destinasyonu olma hedefine, küresel wellness turizminde hak ettiğimiz üst sıralara, ileri yaş turizminde ise 10.000 yatak kapasitesine, 150.000 turiste ve 750 milyon dolar gelire sahip olabilmek için atacağı adımları ve izleyeceği stratejiyi özetle aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- * Turizm sektörü, Sağlık Bakanlığı ve özel sağlık kuruluşları birlikte adım atmalı, tam bir koordinasyon sağlanmalı, bütünlük uygulamalarına geçilmelidir.
- * Türkiye'ye tedavi için gelen hastaların büyük çoğunluğu yaz aylarında gelmektedir. Dolayısı ile sağlık hizmetleri ile turizm birlikte yapılmalıdır. Bu açıdan iki hizmet türü birlikte değerlendirilmelidir.
- * Uluslararası hastaları doğru anlamak ve bu hastalara doğru hizmeti verebilmek için hizmet sunucuları ile tercümanların eğitimine önem verilmelidir.
- * Tıbbî uygulama ve bakım maliyetleri Türkiye'de diğer ülkelere göre %50- 60 oranda daha ucuzdur. Bu ucuz hizmet sunumunun tanıtımı tüm dünyada daha iyi yapılmalıdır.
- Hasta başı ortalama gelir, turistin sağlığı kapsamında 2- 4 bin dolar arasında iken, medikal turizmde bu gelir, 9 -12 bin dolar arasında değişmektedir. Bir genel turiste göre, turistin sağlığı kapsamında hasta başına ortalama gelir 3-6 kat, medikal turizmde ise 14-19 kat olarak gerçekleşmektedir. (TÜRSAB, 2014, s. 4; Aydın, 2014, s.9).
- Burada görüleceği üzere katma değeri yüksek olan sağlık turizminin iyi bir değerlendirilmesinin yapılarak ülkemiz bu sektör imkânından çok iyi yararlanmalıdır.
- Yabancı hastaların %40'ı ileri teknolojiye, %32'si kaliteli bakıma önem vermektedir (Ehrbeck vd., 2008, s.4). Maliyet noktasında hâlihazırda Türkiye'nin avantajlı olduğu göz önüne alındığında bu konuda ileri teknolojik cihazlara sahip olma durumu ve kalite daima korunmalıdır.
- Ülkemiz zorunlu tıbbî uygulamaların yanı sıra saç ekimi ve estetik gibi diğer bazı hizmetler içinde önemli bir destinasyondur. Bu imkânlardan en üst düzeyde yararlanılmalıdır.
- Sağlık hizmetlerinde resmî kurumlara hasta getiren aracı kurumlara ödeme yapabilme durumu açıklığa kavuşturulmalı ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Sağlık turizmi alanında etkin tanıtım ve pazarlama yapılarak uluslararası iş birliği artırılmalıdır.
- Tanıtım ve pazarlama alanında kamu ve özel sektör iş birlikleri artırılmalıdır.

Yukarıda sıralanan maddelerin yanı sıra, ekonomik ve siyasal ilişkiler, coğrafi ve kültürel yakınlık, ilgili ülkedeki uzun bekleme süreleri ve sağlık hizmetlerinde yetersizlik, rekabetçi fiyat avantajı ile ikili anlaşmalar iyi değerlendiril-

rilmelidir. Bunların yanı sıra hedef pazardan istenen payın alınabilmesi için; güçlü bir sağlık turizmi portalı, reklam, fuarlara katılım, kongre, ticaret ve alım heyetleri, B2B görüşmeler, dijital pazarlama ve sağlık turizmi bilgi stant-ları da en etkin şekilde kullanılmalıdır.

Ülkemizde halen genellikle alternatif turizm türlerine göre daha düşük gelir getiren deniz turizmi hâkimdir. Düşük katma değerli kitle turizmi yanı sıra özel programlar geliştirilerek katma değeri yüksek sağlık turizminin geliştirilmesi, yüksek gelir getiren turistleri ülkemize çekecektir. Türkiye'nin ekonomik hedeflerine ulaşması için her bir fırsatı verimli ve etkin bir şekilde değerlendirmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aydın, D. (2014). *Türkiye Sağlık Turizmi Cep Kitabı*. Visitturkeyforhealthcare Platformu. Erişim: <http://www.ipsa.org.tr/upload/kitap/visitturkeyforhealthcare-pocket-book-tr.pdf>
- Batu Akdeiz Kalkınma Ajansı – BAKA (2011). *Sağlık Turizmi Raporu*. Antalya.
- Cohen, E. C. E. (2008). Medical tourism in Thailand. *AU-GSB e-journal*, 1(1). 24-37.
- Ehrbeck, T., Guevara, C., & Mango, P. D. (2008). Mapping the market for medical travel. *The McKinsey Quarterly*, 11.
- Global Wellness Institute (2015). *The Global Wellness Tourism Economy 2013 & 2014*. Erişim: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/06/GWI_2013_and_2014_Global_Wellness_Tourism_Economy_Report_Final.pdf
- Global Wellness Institute (2015). *Global Wellness Tourism Economy November 2018*. Erişim: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/global-wellness-tourism-economy>
- Gülen, K.G. ve Demirci, S. (2011). *Türkiye'de sağlık turizmi sektörü*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın No: 2011-39. İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Termal Turizm Master Planı (2007-2023). Erişim: <http://www.ktbtyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/21666,ttmp.pdf?0>
- Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of vacation marketing*, 7(1), 5-17.
- Özer, Ö., & Songur, C. (2012). Türkiye'nin dünya sağlık turizmindeki yeri ve ekonomik boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69-81.
- Özsarı, S. H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu. *Journal of Kartal Training & Research Hospital / Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136-144.
- Polat, D. (2008). *Türkiye'nin Sağlık Turizmi Tanıtımında Perspektifler: Almanya ve Hindistan Örnekleri*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.
- Pollock, A., & Williams, P. (2000). Health tourism trends: closing the gap between health care and tourism. *Trends in outdoor recreation, leisure and tourism*. CABI Publishing. 165-173.
- Soysal, A. (2017). Sağlık Turizmi: Tehdit ve Fırsatlar Bağlamında Türkiye Açısından Bir Durum Değerlendirmesi. *ÇATALHÖYÜK Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 169-187.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı – SBB (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlanı.pdf>
- Tontuş, H. Ö. (2015). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Tontuş, H. Ö. (2017a). *Sağlık Turizminin Tarihçesi*. SATURK Yayınları. Erişim: <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/01.pdf>
- Tontuş, H. Ö. (2017b). *Sağlık Turizmi Nedir?*. SATURK Yayınları. Erişim: <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf>
- Tontuş, H. Ö. (2017c). *Dünyada Sağlık Turizmi*. SATURK Yayınları. Erişim: <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/03.pdf>
- Tontuş, H. Ö. (2017d). *Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Önemi*. SATURK Yayınları. Erişim: <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/06.pdf>
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği – TÜRSAB (2014). *Sağlık Turizmi Raporu*.
- Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. – USHAŞ (2020). USHAŞ Erişim: <http://www.ushas.com.tr/>
- World Tourism Organisation – UNWTO (2015). *International Tourism Highlights 2015 Edition*. İspanya.
- World Tourism Organisation – UNWTO (2020). *UNWTO World Tourism Barometer*. İspanya. DOI: <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>
- Yıldız, A. (2017). *Türkiye'de Termal Sağlık ve Spa Wellness Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Model Önerisi: Yalova Termal Kaplıcaları*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.